

ДІАЛЕКТНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ІСТОРИЧНИХ ТВОРІВ А. КАЩЕНКА

У статті простежено характерні риси нижньонаддніпрянських говірок і мови історичних творів А. Кащенка, зумовленість ідіостилю письменника питомих мовним оточенням. Діалектні особливості мови творів митця схарактеризовано передовсім на основі лексики, тому що вона відображає самобутні риси авторського мовлення, що посилюють виразальні можливості мови, стилістично увиразнюють і емоційно наснажують текст. Основну увагу приділено аналізу діалектних особливостей мови історичних творів письменника. У висновках відзначено, що зафіксовані діалектизми в мовотворчості А. Кащенка репрезентують національну картину світу жителів Нижньої Наддніпрянини, відтворюють культуру українського етносу. За результатами дослідження встановлено, що в історичних творах митця яскраво відображені фонетико-морфологічні особливості, притаманні нижньонаддніпрянським говіркам. Перспективу подальших досліджень бачаємо у потребі простежити й осмислити здобутки мовознавства в галузі вивчення діалектних елементів у творах інших письменників кінця XIX – початку XX століття.

Ключові слова: діалектизм, діалектна лексика, фонетичні, морфологічні особливості, ідіостиль.

Постановка проблеми. Вивчення ідіостилу митців, які вплинули на формування української мови, – актуальний напрям сучасного мовознавства. У контексті історії української літературної мови об'єктом досліджень науковців є мова творів письменників кінця XIX – початку XX століття. У зв'язку з цим постає потреба дослідити творчість катеринославського письменника – Андріана Кащенка, який є автором багатьох популярних творів про національно-визвольну боротьбу українського народу, про долю і вікопомну героїку волелюбної Запорізької Січі, повістей та оповідань на тему запорізького козацтва, його життя і подвигів, побуту і звичаїв. Цей митець, надзвичайно популярний на початку XX століття, був викреслений волею «вищих світу сього» як буржуазний націоналіст із ряду побратимів по перу. Він належав до когорти письменників, які внесли помітний і вагомий вклад у розвиток мовно-літературного процесу.

Важливим також є дослідження питання про взаємодію діалектних і літературних елементів на матеріалі текстів художніх творів.

Діалектна лексика відтворювала і відтворює національну самобутність мови, споконвічну народну мудрість, реалії українського життя, привносячи до мовної системи специфічні ментальні риси, відмінні для кожного регіону. Як зауважував В. А. Чабаненко, «взаємодія літературної мови з територіальними діалектами є однією з важливих лінгвістичних основ мовленнєвої експресії. Інтенсифікована виразність, породжувана цією взаємодією, виявляється, перш за все, у процесі збагачення літературної мови говірковими елементами» [1, с. 3]. В. В. Грещук стверджував, що «вивчення мови белетристики у її зв'язках із місцевими говорами має не тільки самодостатню цінність, воно важливе також для з'ясування співвідношення і взаємодії літературно-нормативного і територіально-діалектного» [2, с. 347].

Діалектна лексика є не тільки увиразнювальним елементом стилю митця, а й вагомим засобом відтворення духовної культури. Водночас діалектизми суттєво впливають на розвиток української літературної мови, залишаючись потужним джерелом збагачення її лексичної системи.

Функціонуванню діалектних особливостей у текстах творів присвячено роботи багатьох сучасних лінгвістів, однак у науковій літературі ще мало праць, які висвітлюють

діалектні риси мови творів письменників, що підпали під табу керманічів радянської ідеології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ідіостилю письменників у мовному аспекті дає змогу побачити їхню індивідуальну неповторність, оцінити внесок у розвиток української літературної мови, визначити місце діалектизмів у мові художнього твору. Праці багатьох мовознавців присвячені проблемам взаємодії діалектної та літературної мови. Так, функційне навантаження мови художньої літератури в загальнотеоретичному аспекті простежували А. С. Зеленько [3], Є. Г. Тичина [4]. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури з'ясовував А. Ю. Яворський [5]. Загальні проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів розглядали М. А. Жовтобрюх [6], І. Г. Матвіяс [7]. Південноукраїнські джерела в історії формування української літературної мови досліджував А. М. Поповський [8].

Мета статті – з'ясувати характерні риси степових (нижньонадніпрянських) говірок у мові історичних творів А. Кащенко, зумовленість ідіостилю письменника питомим мовним довкіллям, визначити фонетико-морфологічні елементи, що сприяли формування мовно-літературної норми української мови та її стилістичного увиразнення.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, для мови художньої літератури характерні яскраво виражені естетичні функції, тому саме в ній говірковий елемент творчо оцінюють й піддають випробуванню на стилістично-виразову придатність, і саме в ній здебільшого вперше народжуються такі способи і прийоми стилістичного використання діалектного матеріалу, які з часом стають набутокм загальнонародної мови.

Питання про стилістичну роль діалектизмів є важливим для аналізу мови художньої літератури. До того ж діалектизми на конкретному етапі розвитку літературної мови можуть бути характерною ознакою ідіостилю письменників.

Діалектні слова в художній мові досить часто вживають зі стилістичними настановами, коли автор має на меті відтворити місцевий колорит, типізувати характери представників різних суспільних верств, дати мовну характеристику персонажів тощо. Як підкреслює П. Ю. Гриценко, діалектизм у художньому творі – це один із виявів багатогранного процесу взаємодії діалектів і літературної мови: вплив літературної мови прискорює стирання відмінностей говорів, перебудову їхньої структури, зміну функцій їхніх елементів; разом із тим літературна мова живиться діалектизмами як засобом реалізації художнього задуму [9, с. 36]. Уживання діалектної лексики в мові художнього твору, на думку дослідниці С. Я. Єрмоленко, зумовлене такими настановами: 1) відтворення тих реалій, що пов'язані з певною територією, яку описує автор; 2) відтворення особливостей усного мовлення; 3) введення нелітературного слова з прозорою внутрішньою формою, яка сприяє словесно-художньому зображенню [10, с. 16]. Таким чином, у художніх текстах діалектним словам відводять не тільки стилістичну, але й власне номінативну роль, зокрема в тих випадках, коли вони є єдино можливим засобом позначення відповідних реалій.

Діалектні особливості живої народної мови значною мірою відбито й у творчій практиці А. Кащенко. Дослідження діалектних елементів мовотворчості митця передбачає аналіз фонетико-морфологічних рис в її мовній канві. Письменник увібрав характерні риси фонетичної системи питомого діалектного середовища Нижньої Наддніпрянщини. Бажання автора глибше зануритися в народнорозмовне джерело зумовило появу в текстах його творів низки фонетико-морфологічних територіально здиференційованих елементів, що виокремлюють нижньонадніпрянські говірки з-поміж інших. Як стверджує С. Бирик, «фонетико-морфологічні особливості не займають чільне місце в аналізі художнього твору, однак саме вони відіграють ключову роль у визначенні індивідуального стилю письменника» [11, с. 46].

Фонетичні елементи

На думку С. П. Бевзенка, «при з'ясуванні відмінностей українських діалектів у системі вокалізму, зокрема при дослідженні протиставлення їх на рівні наголошеного, так

і ненаголошеного вокалізму, дуже важливо враховувати не тільки кількісний склад голосних фонем, а й навантаженість, тобто частоту вживання їх у живому мовленні, чого можна досягти, зокрема, шляхом виявлення генетичної основи окремих фонем у кожному діалекті» [12, с. 37–38].

Фонема /i/ властива всім українським діалектам. Однією з виразних рис мовотворчості А. Кашенка є тенденція до хитання щодо вживання голосних [и] та [і]: ... *і справді скоро весь берег, з усих боків Січі, був рясно вкритий московським військом...* [«На руїнах Січі», с. 13]; *Позад Сірка, на вітерці, вигравав чорним волосом бунчук, а поруч маяла велика, біла військова корогва і мов скликала козаків до кошового з усих боків* [«Запорожська слава», с. 41]; *Омелька Шкандибу тут теж було поранено кулею, тільки у ногу...* [«Запорожська слава», с. 25]; *Тільки багатих мурзів беруть козаки у полон, щоб потім обрати за них викуп* [«Запорожська слава», с. 47]; *Ніхто не підліче, скільки вже разів ставала зіма і скільки разів всемогутній Аллах убирав степи зеленим килимом...* [«Запорожська слава», с. 33]; *Всю зіму ходив Сірко невеселий...* [«Запорожська слава», с. 39].

На початку слова замість [і] засвідчено [и]. У нижньонаддніпрянських говірках опозиція [и] : [і] здебільшого збережена. Її руйнування відбувається лише в окремих формах за рахунок репрезентантів /i/, які в частині говірок реалізує звук [и]: *Прокинулися тим часом від пострілів і по униих курінях, і пішла пальба по всій Січі* [«Запорожська слава», с. 37]; *Виготувавши поле, Марійка з униими невольницями садила тютюнову розсаду і поливала тютюнище, щовечора носячи воду з річки* [«Запорожська слава», с. 43]; *Цього ж вечора її одрізнили від униих невольниць і привезли у Бахчисарай до ханського гарему* [«Запорожська слава», с. 44].

Цю тенденцію простежуємо й у дієсловах: звук [і] замість [и] в дієслівному корені - *бір-* (звук [и] чергується з [е] та нулем звука в позиції між губним [б] і сонорним [р]): *Татарва збірала у неволю з сел і городів України стільки людей, скільки хотіла* [«Запорожська слава», с. 16]; *Татари збірали тут берегами, де знаходили, рибальські байдаки, рубали ліс і з колод в'язали плоту, щоб завтра почати перевозитись на той бік* [«Запорожська слава», с. 21]; *Сірко хоч і не казав, куди саме вестиме козаків, але всі так міркували, що нікуди більше йому збіратись, як не на Крим* [«Запорожська слава», с. 40].

У творах письменника збережено вживання сполуки [мн] замість [мн]: *У славному Стамбулі, у величезному палаці, що красувався на березі чарівного Босфору, сидить на мнякому троні серед просторої й високої горниці, Султан Махмуд* [«Запорожська слава», с. 30]; *...Джумалі добув її від татарських чабанів ягня і пік його мнясо над вугіллям* [«Запорожська слава», с. 32]; *Лежачи тепер на мняких шовкових подушках, вона думала про те, яка б вона була щаслива, якби змога її, замість цього мнякого ліжка, з дорогих килимів і подушок, лежати на голій лаві своєї рідної хати, поклавши голову на коліна рідної неньки!* [«Запорожська слава», с. 45].

У мовотворчості письменника трапляються іменники III відміни однини із закінченням -ію в орудному відмінку: – *Втішалися, погані, красою моєї милої, впивайтесь же тепер своєю кровію!* – Так гукав Зачепа, ганяючись поміж трупом за яничарами [«Запорожська слава», с. 38].

У текстах творів письменника часте вживання звукосполучення [рі] замість [ри] (під впливом діалектних особливостей фонему /и/ могла заступати фонема /і/): *Він миттю сягнув до тієї купи з окрівавленою шаблею і захистив козака, поки той підвівся. Тоді кинулися обидва козаки поруч битися з невірними і серед цього крівавого поля побраталися* [«Запорожська слава», с. 38]; *Радісно сяють його очі, оглядаючи кріваве поле* [«Запорожська слава», с. 58]; *Ще підняв Грицько окрівавлену шаблю* [«Запорожська слава», с. 62]. У ненаголошеній позиції замість [и] засвідчено [е], зокрема в дієслові бриніти: *...він бренів не так голосно і наче різав вухо* [«На руїнах Січі», с. 8]; *Серед такого смутку зобренів гулкий, дужий і владний голос одного з сивоусих богатирів* [«На руїнах Січі», с. 9].

Префікс-прийменник **од-** засвідчено здебільшого з етимологічним **о** за відсутності приставного **в-**, хоч поряд функціонують форми із секундарним **і**: *Після бурхливої ради, що **одбулася** того ж місяця, запорожці обрали Гордієнка кошовим отаманом...* [Кость Гордієнко-Головко – останній лицар Запорозжя, с. 145]; *«Під впливом таких звісток з України, запорожці, хоч і сумували за рідним Базавлугом, а коли гетьман Скоропадський, серед літа року 1710 прислав до коша листа, умовляючи запорожців **одиуратись** бусурманів та просити ласки царя, то на раді була ухвалена запорожцями дуже глузлива й докірлива гетьманові **одповідь**»* [Кость Гордієнко-Головко – останній лицар Запорозжя, с. 145].

Отже, фонетична система мовотворчості А. Кащенка в цілому відповідає нормам сучасної української літературної мови, але в деяких випадках спостерігаємо відхилення від норми. У своїх творах письменник відображає фонетичні особливості нижньонадніпрянських говірок, які були типовими для того часу.

Морфологічні елементи

У творах А. Кащенка наявні діалектні елементи морфологічного рівня, зокрема це стосується самостійних частин мови. Так, у називному відмінку множини іменники І відміни з основою на твердий приголосний у літературній мові мають закінчення **-и**, а у художніх текстах письменника фіксуємо наявність флексії **-е**: *...а все ж таки після всякого руйнування **люде**, що переховувалися під час руйни по лісах та байраках, знову збиралися до своїх зруйнованих осель і відбудовували їх удруге...* [«Під Корсунем», с. 65].

Множинна іменникова форма у творах А. Кащенка в цілому збігається з формою, властивою нижньонадніпрянським говіркам й успадкованою сучасною українською літературною мовою. За спостереженнями діалектологів, лексема *люде* була зафіксована і відома в говірках колишнього Черкаського й сусідніх повітів в XIX ст. [13, с. 47]. Водночас вважаємо, що переважання у творах А. Кащенка іменника *люде* пояснити лише впливом рідної говірки, де форми на **-е** поступаються формам із флексією **-и**, не можна. Ймовірно, уживання давньої флексії **-е** в називному відмінку множини іменників із сингулятивним суфіксом **-ин** у лексемі *люде* для А. Кащенка, як і для мови творів українських письменників кінця XIX – початку XX ст., для яких такі форми не були безальтернативними, набуло характеру узусу, на який орієнтувався автор.

За аналогією до дієслів І дієвідміни закінчення **-ить** у дієсловах II дієвідміни часто заступає флексія **-е** (це явище поширене в південно-східних говорах української мови). Такі скорочені форми зафіксовані в словах, що зберегли елементи слобожанських та степових говірок: *...а сам ватажок знає, що **робе*** [«Запорозька слава», с. 21]; *Ні з якого боку не **підступе** до тебе ворог* [«Запорозька слава», с. 43].

У мові творів письменника спостерігаємо змішування етимологічних закінчень **-и** та **-і** в родовому відмінку іменників III відміни однини жіночого роду: *Він тільки бачив, як посеред полум'я і **крови** татари ловили людей, що метушилися, мов вівці по кошарі* [«Запорозька слава», с. 18]; *Вжахнувся хан Мурат-Гирей, почувши такі **вісти*** [«Запорозька слава», с. 38]; *Не маючи ніякої української **одежи**, щоб переодягтись, вона здіймає з голови татарське жовте запинало і запинається їм знову, тільки вже не по татарському, а так, як на Україні запинаються молодиці* [«Запорозька слава», с. 49]; *І важко старому Панасові у своїй **радості** їхнє горе* [«Запорозька слава», с. 52]; *Знемоглися вже козаки, однак ні у кого немає думки про те, щоб рятувати свої **души** і покинути товариство ворогові на поталу* [«Запорозька слава», с. 55]; *Марійчині карі очі і рожеві губи кличуть його геть з цього проклятого поля, де стільки **крови** й муки, туди до себе, у табір, де чекають його святе кохання й милоці* [«Запорозька слава», с. 57]. Тут збереження закінчення **-и**, що розвинулося з давнього ***і**, характерне для південно-західних і значної частини південно-східних говорів.

У творах письменника фіксуємо також говіркові форми ступенів порівняння (замість суфікса **-ш-** вжито **-ч-**): *Щохвилини голів і рук **менчало** і скоро хвилі знову стали ясні* [«На руйнах Січі», с. 12].

Серед особливостей уживання займенників у текстах творів письменника варто відзначити функціонування архаїчних форм вказівних займенників **сих, сього, се**: *Він почував вагу сього часу, у який приймав життя і будущину всього війська...* [«Запорожська слава», с. 41]; *Тільки бувалі запорожці та ті, кому доводилося тікати з кримської неволі, знали, що у сьому місці через все море, що мабуть з верству було завиширки, можна було не то що конем, але й пішки перебрести на Кримську сторону* [«Запорожська слава», с. 41]. Уживання письменником цих форм можемо пояснити впливом давніше вироблених книжних традицій, а також впливом народної мови, де форми вказівних займенників на **с-** фігурували набагато частіше.

У мові творів письменника наявні випадки використання діалектних форм прийменників: *...а як кому й трапиться поуз ті кучугури проходити, то й той з жахом поспішає до своєї хати* [«Запорожська слава», с. 24]; *Поуз двір біжать хто кіньми, а хто й пішки неозброєні татари* [«Запорожська слава», с. 48].

У текстах творів митця засвідчено також вживання сполучника **себто** замість **тобто**: *За тих часів, що про них піде наше оповідання, себто за часів великого руху українського народу під приводом Богдана Хмельницького, у Корсуні було не менше як сот три хат та дві невеликі церкви...* [«Під Корсунем», с. 65]; *Під ті часи ворожнеча поміж козаками реєстровими, себто такими, що мали від польського сейму права на волю та власність, і позареєстровими, себто запорожцями і виключеними з реєстрів, була велика...* [«Під Корсунем», с. 66].

Отже, морфологічна система мови історичних творів письменника має деякі відмінності від сучасних норм літературної мови. Вони досить виразні та є наслідком відтворення тих морфологічних особливостей живого народного мовлення регіону, що було характерним на той час.

Висновки. Мовно-художня практика А. Каценка ґрунтувалася на живомовній народній традиції. Письменник вдало зафіксував той тип мови, на якому був сам вихований і який досить близький до літературного. Унаслідок цього в аналізованих текстах досить виразна репрезентація низки діалектних особливостей степового говору, зокрема нижньонадніпрянських говірок, причому в перших літературних спробах їх значно більше, ніж у творах пізнішого періоду. Як засвідчує фактичний матеріал, мова творів унормована, але й не позбавлена рис нижньонадніпрянської говірки, що була рідною для письменника, хоча з розвитком і вдосконаленням свого стилю він намагався замінювати діалектні форми на літературні.

Дослідження мовного аспекту ідіостилу дає можливість побачити індивідуальну неповторність письменника в представленому ним фонетико-морфологічному відображенні, оцінити його внесок у систему вже функціонуючих словесних художніх засобів національної мови, визначити загальні закономірності й провідні тенденції розвитку літературної мови.

Список використаної літератури

1. Чабаненко В. А. Питання української діалектології / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 2011. – 149 с.
2. Грещук В. В. Студії з українського мовознавства: вибрані праці / Василь Васильович Грещук; упоряд. Р. О. Бачкур. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – С. 347–360.
3. Зеленько А. С. Про деякі функції діалектизмів у мові художньої літератури / А. С. Зеленько // Культура слова. – 1982. – Вип. 22. – С. 39–41.
4. Тичина С. Г. Про діалектизми в мові художніх творів / С. Г. Тичина // Українська мова в школі. – 1955. – № 1. – С. 26–30.
5. Яворський А. Ю. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури / А. Ю. Яворський // Лінгвостилістичні студії. – Вип. 2. – 2015. – С. 230–236.
6. Жовтобрюх М. А. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів / М. А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1973. – № 1. – С. 3–15.
7. Матвіяс І. Г. Відображення особливостей говорів у мові української художньої літератури / І. Г. Матвіяс // Мовознавство. – 2008. – № 6. – С. 3–12.
8. Поповський А. М. Південноукраїнські джерела в історії формування української літературної мови: [монографія] / А. М. Поповський. – Дніпро: «ЛПРА», 2018. – 324 с.

9. Гриценко П. Ю. Мови чисті джерела / П. Ю. Гриценко // Культура слова. – К., 1983. Вип. 25. – С. 36.
10. Єрмоленко С. Я. Народно-розмовна традиція в літературно-художньому мовленні (на матеріалі сучасної української прози) / С. Я. Єрмоленко, Г. М. Гримич // Питання мовної культури. – К, 1968. – С. 16.
11. Би́бик С. П. Діалектне слово у словнику і в тексті / С. Би́бик // Семантика мови і тексту: зб. ст. VIII Міжнар. конф. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – С. 46–50.
12. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко – К. : Вища школа, 1980. – 246 с.
13. Пилипенко Є. М. Діалектне джерело мови прозових творів Івана Нечуя-Левицького / Є. Пилипенко // Диво. – № 11. – 2013. – С. 46–51.
14. Кашченко А. Ф. Збірка творів. Історичні оповідання / А. Ф. Кашченко. – Харків, ТОВ «ОБЕРІГ», 2008. – 480 с.

References

1. Chabanenko, V. A. (2011). *Problems of Ukrainian Dialectology*. Zaporizhzhia (in Ukr.)
2. Greshchuk, V. V. (2009). *Studios of Ukrainian Linguistics: Selected Works* / Vasyl Vasilyevich Greshchuk; arrangement of R. O. Bachkur. – Ivano-Frankivsk (in Ukr.)
3. Zelenko, A. S. (1982). *Certain functions of dialecticism in the language of imaginative literature*. Culture of the word. – Issue 22 (in Ukr.)
4. Tychyna, E. G. (1955). *Dialecticism in the language of imaginative work*. Ukrainian language at school (in Ukr.)
5. Yavorsky, A. Y. (2015). *Theoretical principles of studying dialecticism in the language of imaginative literature*. Linguistic Studios (in Ukr.)
6. Zhovtbryukh, M. A. (1973). *Problems of interaction of the Ukrainian literary language and territorial dialects*. Linguistics (in Ukr.)
7. Matvias, I. G. (2008). *Reflection of the features of the dialects in the language of the country literature*. (in Ukr.)
8. Popovskyy, A. M. (2018). *Southern Ukrainian sources in the history of formation of the Ukrainian literary language*. Dnipro: Publisher «LIRA» (in Ukr.)
9. Gritsenko, P. Y. (1983). *Language's pure sources*. Kyiv (in Ukr.)
10. Yermolenko, S. Y. (1968). *Public and colloquial tradition in literary and imaginative speech (on the material of modern Ukrainian prose)*. Yermolenko, S. Y. & Grimich, G. M. // Questions of language culture. Kyiv (in Ukr.)
11. Bibik, S. P. (2003). *The dialect word in the dictionary and in the text*. Semantics of language and text: coll. art. VIII International. conf. – Ivano-Frankivsk: Play (in Ukr.)
12. Bevzenko, S. P. (1980). *Ukrainian dialectology*. Kyiv: Higher school (in Ukr.)
13. Pilipenko, Y. M. (2013). *The dialectal source of the language of Ivan Nechuy-Levytsky's prose works*. Miracle (in Ukr.)
14. Kashchenko, A. F. (2008). *Collection of works. Historical stories*. Kharkiv, LLC «Oberih» (in Ukr.)

DRAGAN Julia Mykhaylivna,

Competitor of the Department of the Ukrainian language of the Oles Honchar Dniprovsky National University

e-mail: yu-dragan@ukr.net

DIALECTIC FEATURES OF A. KASHCHENKO'S HISTORICAL WRITINGS

Introduction. Both at the present day and in the past the dialectical lexicon has been reflecting the national identity of the language, the traditional folk wisdom and the realities of the Ukrainian people's life by introducing the specific mental features to the language system while these features are different for each region. It is also not only an impressive element of the writer's style, but also an important means of spiritual culture renewal. At the same time dialecticisms significantly influence the development of the Ukrainian literary language, remaining a powerful source of the language lexical system enrichment.

Purpose. To clear out the characteristic features of Nyzhny Naddnipyriansky dialect and the language of A. Kashchenko's historical writings as well as dependence of the writer's individual style on the specific linguistic environment. To trace the peculiarities of the dialecticisms' use in the historical writings of the writer, to show the phonetic, morphological and word-formative elements that may become a basis of the stylistic expression of the literary language.

Research methods. The stated purpose and specificity of the research caused the use of such methods as descriptive, functional-stylistic and structural.

Research results. The historical of A. Kashchenko brightly depict the phonetic, morphological and word-formative features which are inherent to Nyzhny Naddnipyriansky dialect.

The speech manner of the characters in A. Kashchenko's writings vividly shows the dialect features typical for the dialects of steppe regions of Ukraine.

The phonetic and morphological system of the writer's lingual creativity differs to a certain extent from the contemporary norms of the literary language. But these differences are quite distinctive and are deemed to be the result of those dialect features of the real folk speech of the region which was typical for that time.

Linguistic practice of A. Kashchenko was grounded on the colloquial folk speech tradition. The writer skillfully defined that type of language on which he had been brought up himself and which is quite close to the literary language.

Language aspect research of individual style enables to highlight the individual identity of the writer in the phonetic and morphological depiction presented by him, to estimate his contribution to the system of the already functioning verbal artistic devices of the national language, define the common patterns and primary trends of the literary language development.

Dialecticisms of A. Kashchenko's historical prose language are the means of the local colour expressing.

The investigation of the dialect features of A. Kashchenko's literary works is interesting for linguistics firstly due to the fact that it shows how the artistic style abilities are implemented in accordance with the aesthetic concepts of the author and how the lingual creativity of the certain writer can expand and enrich the means of expression of the unified national language.

Originality. *The academic novelty of the obtained results is defined by the selected trend, material, the research objective and complexity of its study.*

Conclusion. *The dialecticisms identified in A. Kashchenko's creative writings show the national picture of the world of Nyzhny Dnipro Region inhabitants, representing the culture of certain ethnos. The given material can be studied in view of the unique lingual picture applying the data of the lingual cultural studies and cognitive linguistics.*

The perspective of the research is grounded on the necessity to follow and comprehend the achievements of the linguistics in the branch of 'dialecticisms' study in the literary works of other writers at the end of the 19th – beginning 20th century.

Key words: *dialecticism; dialectical lexicon; phonetic, morphological and word-formative features; individual style.*

Надійшла до редакції 02.03.18

Прийнято до друку 16.04.18

УДК 811.161.2'272:81-112

МАТВЄЄВА Наталя Романівна,
аспірантка Інституту української мови
НАН України
e-mail: natalyaskiba93@ukr.net

МОВНА СИТУАЦІЯ В СТОЛИЦІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Статтю присвячено проблемам функціонування української мови в діяхронії. Основну увагу зосереджено на мовній ситуації Києва, оскільки саме столиця є прикладом та орієнтиром для всієї країни.

Мета дослідження – схарактеризувати стан та статус української мови в Києві у другій половині XIX ст.

У статті аналізуємо становище української мови в той час, її взаємодію з російською, шляхи русифікації столиці, а також ставлення українців до мовних проблем. Визначаємо наслідки для української мови різних заборон московського уряду, зокрема Валусьського циркуляру та Емського указу. Звертаємо увагу на діяльність Київської Громади та Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, яким вдалося значною мірою пожевити національне життя в столиці. Описуємо мовну ситуацію в родинях тогочасної інтелігенції та їхні мовні переваги. Підтверджуємо думку, що в XIX ст. основними носіями української мови були селяни.

Із результатів дослідження можемо зробити висновки, що в другій половині XIX ст. стан мови чітко віддзеркалював соціальний стан суспільства. Українську мову використовували